

na to, da je grajsko poslopje najverjetneje nekoč zajel požar. Največje odkritje pa je arheologe čakalo ob zunanem zidu kleti, med prvo in drugo strelno lino, tik pod debelo laporno ploščo. Sprva običajna arheološka najdba je s previdnim čiščenjem predmetov začela razkrivati zlati lesk in okras predmetov. Tako se je najdba razodela kot pravi zaklad Predjamskega gradu. Zgodba o zakladu se je že ob njegovi najdbi leta 1991 močno razširila v javnosti. Temeljito strokovno obdelavo zaklada je med letoma 2009 in 2011 opravila umetnostna zgodovinarka Marjetica Simoniti, pred upokojitvijo muzejska svetovalka ter strokovnjakinja za srebrno in zlato posodje.

Najdeni predmeti Predjamskega gradu so iz srebra in prevlečeni z zlatom, bogato okrašeni z vgraviranimi rastlinskimi motivi in drugo figuraliko. Čaše so predstavnice renesančnega pivskega posodja, izdelanega večinoma v nemških zlatarskih delavnicah. Takšni predmeti so večinoma spadali v domove aristokracije, včasih pa tudi na mize bogatega meščanstva tistega časa. Čas izdelave predmetov se ujema s časom, ko je grad v posest dobila koroška plemiška družina Kobenzl. Postavlja se seveda tudi zanimivo vprašanje, kdo je zaklad sploh zakopal v gradu. Morda tat, ki se mu ni uspelo vrniti ponj? Morda le grajsko osebje v nevarnosti pred nepridipravi? Dejstvo je, da so posodje, ki ga sestavlja sedem različnih pivskih posod, solnica in dva svečnika, kupili ali kako drugače pridobili prav v rodbini Kobenzl.

Najbolj nenavaden predmet v zakladni najdbi je zagotovo kovinsko držalo v obliki mlina na veter. Ta poseben primer evropskih pivskih posod in pivskih običajev s konca 16. in iz prve polovice 17. stoletja izvira iz Nizozemske, kjer so mlini na veter nepogrešljiv del pokrajine. Pivsko posodo v obliki mlina na veter so prevzeli tudi v drugih evropskih deželah, na primer v Nemčiji, kamor uvrščajo tudi predjamski primerek. Omenjena pivska posoda spada med tako imenovana trapila ali šaljive posode. Pivska posoda namreč od piva zahteva veliko spretnosti in iznajdljivosti. Omenjene čaše nimajo podstavka oziroma stala in jih je treba ves čas držati v roki, dokler v celoti ne izpijemo njihove vsebine. V zabavo navzočih je pri mlinih na veter zaradi nenavadne zgradbe dodan še neobičajen način uporabe, zato so blizu tudi tako imenovanim posodam z nagajivimi posebnostmi. Prekucnjena čaša v obliki mlina na veter piva in njegovo pivsko vzdržljivost preizkuša na številne načine. Eden izmed njih je, da mora pivec izprazniti čašo v času, ki mu jo narekujejo premikajoče se lopute mlina na veter in kovinski kazalci ure. Te je mogoče spraviti v pogon s pihanjem v kovinsko cevko na posodi. Navodil oziroma pravil, kako opraviti pivski obred v večje veselje sodelujočih za omizjem, je bilo več in so v knjigi zelo podrobno opisana. Seveda ne smemo mimo drugih pomembnih najdenih predmetov iz Predjamskega gradu tistega časa. Pozlačena kupica se je ohranila brez podstavka, tri kupe na nizki nogi, ki

jih je mogoče zložiti drugo v drugo, pa so predhodnice setov enakih kosov oziroma servisov, ki se pojavijo šele proti koncu 17. stoletja. Tudi pozlačen pokal in pokal s pokrovom sta nemškega izvora, po hišnem znaku na pokalu s pokrovom pa je razkrit tudi njegov izdelovalec, augsburški zlatar Daniel Müller. Kljub signaturi s hišnim znakom na pokalu brez pokrova avtor izdelka, strasbourški zlatar, ostaja do danes neznan. Približno v istem času je neznan zlatar z monogramom ZP izdelal bogato reliefno ornamentirano solnico. Tudi te so bile v pisnih virih kranjskih plemičev in meščanov pogosto omenjane kot del vsakodnevne opreme jedilne mize tistega časa.

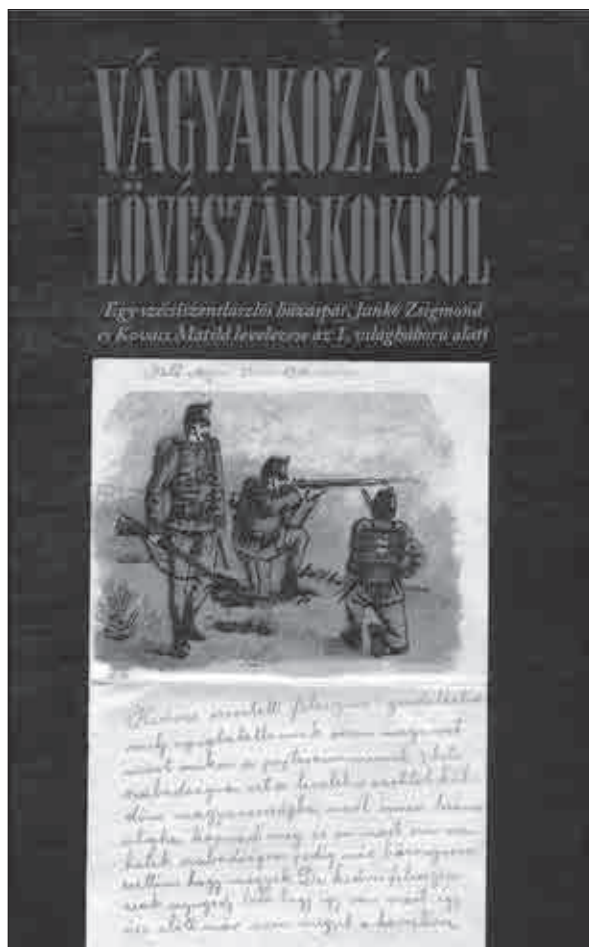
Za monografijo so značilne izredno zanimive, natančne in bogate fotografske upodobitve zakladnih najdb. Pri prebiranju knjižnega dela me je zmotila predrobna pisava, še posebej v opombah pod besedilom, v katerih se povprečen bralec, ki je željan dodatnih informacij, preprosto izgubi oziroma skoraj potrebuje očala. Besedilo v slovenskem jeziku na vsaki strani monografije spremlja angleški prevod, kar je zelo pohvalno. Večina omenjenega dela je v prvi vrsti namenjena arheologom, konservatorjem in restavratorem, saj vsebuje obilo njim namenjenih strokovnih faktografskih podatkov. Po drugi strani pa tudi povprečnemu bralcu ponuja zanimiv prispevek k razumevanju izvora in vrednosti edinstvenega Predjamskega zaklada v slovenskem prostoru in tudi širše.

Dejvid Tratnik

Zsigmond Jankó: Hrepenenje iz strelskih jarkov: Pisma zakoncev Zsigmonda Janka in Matild Kovács (ur. Jutka M. Király in Gordana Šovegeš Lipovšek). Lendava: Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti; Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, 387 strani.

V letu 2014, ko je minilo natanko 100 let od pričetka prve svetovne vojne, znane tudi kot velike vojne, je arhivistka Gordana Šovegeš Lipovšek izjemno zbirko pisem iz časa velikih junaštev in hkratnega hudega trpljenja strokovno obdelala in povezala v nadvse zanimivo zgodbo. Govora je o več kot 400 pismih, ki sta si jih med prvo svetovno vojno izmenjevala vojak Zsigmond Jankó in Matild Kovacs iz vasi Szécsiszentlászlo v Zalski županiji (današnji Motvarjevci). Pisma, ki so bila naključno odkrita na mednarodnem slovensko-madžarskem arhivskem taboru v Motvarjevcih leta 1999, so danes shranjena v Pokrajinskem arhivu Maribor, razkrivajo pa življenje za časa prve svetovne vojne tako v vojni kot doma praktično iz prve roke in so zato nedvomno dragocen

vir za preučevanje obdobja, ki je za vedno spremenilo svet.

Knjiga pisem, posvečena vsem prekmurskim vojakom, ki so se borili na frontah prve svetovne vojne, se pričinja s spremno besedo sourednice knjige in odgovorne urednice Népújsága Jutke Meszelics Király. Nato na devetih straneh sledi komentar k pismom Tamása Pintéra, predsednika Sklada za raziskovanje velike vojne in urednika Bloga velika vojna, zatem pa še spremna beseda Gordane Šovegeš Lipovšek, ki predstavi glavnega junaka, njegov odhod v vojsko, vojna leta, ki so mladi par ločila za dolga štiri leta, Zsigmondov prihod domov in njuno nadaljnje življenje. Spremnimi besedili in komentar so dvojezični, zapisani najprej v madžarskem in nato še v slovenskem jeziku. Le v madžarskem jeziku sta nato podana še kratka zgodovina pisem in njihov izvor. Sledi zapis pisem prav tako v madžarskem jeziku, ki sta si jih izmenjala zakonca Zsigmond in Matild. Zadnji del knjige je opremljen najprej z navedbo Zsigmondovih postaj po frontah, temu pa sledijo besedna razlaga, fotografsko gradivo ter imensko in krajevno kazalo.

Najobsežnejši je osrednji del knjige, v katerem je zbranih 288 pisem, napisanih med 19. aprilom 1914 in 15. julijem 1918. Razdelimo jih lahko na štiri poglavja: 1. na fronti v Galiciji; 2. na fronti prav tako v

Galiciji; 3. na fronti v Romuniji; 4. na fronti v Odesi. Prvo zajema čas od 19. aprila 1914, torej dobra dva meseca pred pričetkom prve svetovne vojne, ko je Zsigmond Matild poslal pismo iz Velike Kaniže, kjer je takrat služil obvezno vojaščino, pa do 4. junija 1915, ko ji je pisal prav tako iz Velike Kaniže. Vendar pa ves ta čas ni ostal v tem kraju, saj je bil ob izbruhu vojne kot vojak cesarsko-kraljevega polka poslan na fronto v Galicijo. Pisal ji je tudi od tam, nakar je 17. novembra 1914 prejela pismo, da je zaradi ozeblin pristal v bolnišnici v Opavi na Češkem. V bolnišnici – po Opavi je okreval še v Mostu in Pragi – je ostal do začetka aprila 1915. Po odpustu je odšel na kratek dopust v Veliko Kanižo, kjer ga je med drugim obiskala tudi žena Matild.

Junija 1915, ko se začne drugo poglavje knjige pisem, je bil zopet poslan v Galicijo. 5. junija je ženi tako recimo pisal iz kraja Somogyszob in iz Bonyháda, 11. junija pa že iz Karpatov. Od 17. junija 1915 do 22. februarja 1916 ji je redno pisal iz bojišča v Galiciji, kot je lokacijo sam zapisoval na začetku pisma, nakar je bil ranjen od ruske krogle in zato premeščen v bolnišnico. Naslednjih osem mesecev je Zsigmond tako ženi ponovno pisal iz bolnišnic, iz Zborova na Slovaškem, Miskolca in Szegeda na Madžarskem, Plzna na Češkem in Piešťanov na Slovaškem.

Tretje poglavje zajema čas od junija 1916 do 8. februarja 1918. Po kratkem dopustu v Veliki Kaniži junija 1916 se je vrnil v bolnišnico v Plzeň, oktobra istega leta pa je bil s svojo četo poslan na romunsko fronto. Tam je ostal do aprila 1918, kar je bilo tudi najdaljše obdobje, ki ga je preživel na fronti.

V naslednje, četrto poglavje pa so uvrščena pisma od 17. maja 1918 do 15. julija 1918. Ta čas je Zsigmond, po predhodnem kratkem dopustu, preživel v Odesi, kjer je s svojo četo skrbel za red in mir v mestu. Po besedah Gordane Šovegeš Lipovšek je tam ostal do oktobra 1918, ko je ponovno prišel na dopust, tokrat domov v Motvarjevce, kjer je najverjetneje tudi ostal.

Ob Zsigmondovem odhodu na služenje vojaškega roka si gotovo nobeden od zakoncev ni predstavljal, da bodo minila štiri dolga leta, preden bosta lahko zopet zaživela skupaj. Kot beremo v spremni besedi, sta se poročila 18. maja 1913, kar pomeni, da sta pred njegovim odhodom komajda začela skupno življenje. Ves ta čas, ko sta bila ločena, pa ju je vendarle nekaj družilo. To so bila pisma, ki sta si jih redno pošiljala, včasih tudi dnevno. V knjigi so zbrana tako Zsigmondova kot Matildina pisma, in sicer je njegovih 208, njenih pa 80. On se ji je oglašal praktično iz vseh krajev, v katerih je bil, ona pa iz domačih Motvarjevcev, kjer sta se po poroki ustalila. Kar zadeva vsebinski vidik pisem, je že sam pogled nanje precej zgovoren, predvsem na Zsigmondova pisma. Z bojišč je namreč pisal krajša pisma, včasih le nekaj stavkov, s čimer je verjetno želel sporočiti, da je z njim vse v redu, nasprotno pa so pisma iz bolnišnice

občutno daljša, v njih pa je čustveni naboj navadno dosegel vrhunec. Cenzura pri pismih iz bolnišnic naj ne bi bila tako stroga kot na bojiščih oziroma na fronti. Navsezadnje je imel v bolnišnici veliko časa in v tistih trenutkih je ženo zagotovo najbolj pogrešal.

Pisma, zbrana v knjigi, so nadvse dragocen vir, saj bralec dobiva hkratio informacijo o dogajanju na bojiščih v prvi svetovni vojni ter o razmerah v zaledju. Zaradi osebnih čustev, s katerimi so »začinjena« pisma zakoncev, pa je zgodba povsem nekaj novega in svežega. Vsekakor izstopata močno hrepenenje in

globoka ljubezen, ki sta jo čutila drug do drugega, ter vera v Boga. Vse to in le to ju je namreč bodrilo, da nista klonila v najtežjih trenutkih, ter jima dajalo upanje na srečen konec in ponovno združitve. Ali je bilo res tako, razkriva knjiga pisem, sama pisma, v katerih poleg zgodovinske perspektive izstopa močna ljubezenska zgodba, pa nas popeljejo 100 let nazaj tako v kruto realnost kot v nežno hrepenenje po ljubljeni osebi, le madžarskega jezika moramo biti večji.

Klaudija Sedar